

Anna Schindler

**Czym jest animacja społeczno -
kulturalna?**

(szkic sytuacyjny)

Wrocław 2004

Na prawach rękopisu

COPYRIGHT by Anna Schindler

Wrocław 2004

Spis treści

I.	Wstęp - tezy rozwijane w artykule.....	4
II.	Uwarunkowania rozwoju animacji społeczno - kulturalnej.....	4
III.	Analiza pola semantycznego terminu animacja	7
IV.	Dwuznaczność pojęcia animacja	9
	1. Animacja jako idea kierunkowa praktyki	10
➤	Cele animacji społeczno - kulturalnej decydujące o jej istocie.....	10
➤	Idea podmiotowości, czyli o tym, że samookreślenie dokonuje się w odniesieniu do wartości i we wspólnocie.....	11
➤	Idea różnorodności i równości kultur, czyli o społecznym zróżnicowaniu życia kulturalnego.....	13
➤	Idea demokracji obywatelskiej, czyli o aktywnym uczestnictwie podmiotów w życiu publicznym	14
➤	Wartości i ideały leżące u podstaw animacji społeczno – kulturalnej.....	18
	2. Animacja jako sposób realizacji idei.....	19
➤	Animacja jako sposób działania; sposób realizacji celów.....	20
➤	Animacja osoby poprzez / do wartości – animacja jako metoda edukacji, wychowania.....	21
➤	Animacja zbiorowości do więzi społecznych i kulturowych – animacja metodą organizacji zbiorowych, publicznych form życia kulturalnego.....	23
➤	Animacja społeczeństwa obywatelskiego – animacja jako instrument wspomaganie mechanizmów demokracji obywatelskiej.....	27
V.	Swoistość animacji społeczno – kulturalnej.....	29
VI.	Czy potrzebna jest nam dzisiaj animacja społeczno - kulturalna?....	33

I. WSTEP – PREZENTACJA TEZ ROZWIJANYCH W ARTYKULE

Animacja społeczno – kulturalna jest jednym z typów praktyki kulturalnej. Jej rozwój warunkują ponadlokalne okoliczności, zmiany cywilizacyjne i kulturowe.

Charakterystyczna jest dwuznaczność tego pojęcia, które rozumiane jest jako idea kierunkowa praktyki oraz jako sposób działania urzeczywistniający ideę, sposób realizowania celów.

O swoistości animacji społeczno – kulturalnej decydują leżące u jej podstaw wartości.

W Polsce, animacja społeczno – kulturalna wyłania się w okresie transformacji, w latach 90. XX wieku jako wyraz zachodzących zmian politycznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych.

II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU ANIMACJI SPOŁECZNO - KULTURALNEJ

“Dopóki animacja była sposobem życia w miastach i na wsiach, była nieznaną, była samą tkanką życia społecznego. Dopiero w chwili, gdy zanikła zaczęto o niej mówić, dopuszczać jej istnienie do świadomości. Stąd paradoks, animacja jest, poczynając od momentu, w którym nie ma już animacji. Oto mit Orfeusza a rebour : to dlatego, że Eurydyka już nie istnieje, Orfeusz odczuwa potrzebę, aby na nią patrzeć”¹

Rozwój animacji społeczno - kulturalnej uwarunkowany jest zmianami cywilizacyjnymi i kulturowymi; ponadlokalnymi okolicznościami: społecznymi, kulturowymi, politycznymi, które należy odnotować, ponieważ dokumentują

---

¹ P. Moulinier, cyt. za M. Kopczyńska, Animacja społeczno – kulturalna, Centrum Animacji Kulturalnej, Warszawa, 1993, s. 39

one potrzebę istnienia animacji w społeczeństwie ponowoczesnym.

Animacja społeczno – kulturalna pojawia się we Francji, w latach 60. XX wieku jako splot *różnorodnych ruchów i nowych form aktywności społecznej, które przez rzeczywiste uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym dążą do osiągnięcia autonomii (...). Próbują one odzyskać to, co podlega narzuconej integracji i manipulowaniu przez duże, tradycyjnie zorganizowane instytucje (społeczne, kulturalne, polityczne).*² Animacja pojawia się we Francji jako wachlarz rozmaitych inicjatyw zachęcających ludzi do wykorzystania całego potencjału, który w stanie utajonym znajduje się w nich samych i w ich środowisku; jako bodziec dla życia umysłowego, fizycznego, uczuciowego, który pobudza ludzi do podejmowania doświadczeń pomagającym im w samorozwoju, znalezieniu lepszych sposobów ekspresji i w uzyskaniu poczucia przynależności do społeczeństwa, na które mogą wywrzeć wpływ i w którego życiu mogą uczestniczyć.³

Animacja społeczno - kulturalna rozwija się jako swoiste antidotum na “bólaczki” poprzemysłowego, postindustrialnego społeczeństwa i współczesnej kultury. Społeczeństwa, w którym pod wpływem procesów uprzemysłowienia i urbanizacji, dochodzi do modyfikacji jego struktury. Zanikają w nim tradycyjne formy życia wspólnotowego a wraz z nimi trwałe związki między ludźmi i układy odniesienia określające tożsamości kulturowe ich członków. Rozwija się centralistyczne państwo z nieodłącznym od niego etatyzmem, służącym osiągnięciu maksymalnej jednorodności społeczeństwa aparatem biurokratycznym. “Hiperinstytucje”, “hiperorganizacje” polityczne, kulturalne, edukacyjne o charakterze autorytarnym wprowadzają monopolistyczne praktyki regulacji życia wymuszając akceptację “rozumu instrumentalnego”.

Rozwija się i globalizuje kultura masowa z charakterystycznymi dla siebie cechami: standaryzacją i homogenizacją oraz narzędziem manipulacji, jakim jest reklama. Kultura masowa przynosi zalew jednolitych treści kulturowych, narzuca gotowe, jednakowe wzory zachowania, ujednolica styl życia

---

² M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 14

³ J. A. Simpson, cyt za M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 61 i 84

“społeczeństwa masowego”, “społeczeństwa programowanego”, “społeczeństwa konsumpcyjnego”; ujednocila styl nastawiony “na mieć”.

Zmienia się człowiek. Rozwijają się “*egocentryczne formy indywidualizmu*”⁴ - relatywizm, atomizm, konformizm, pasywizm. Są one rezultatem zarówno wypaczenia “*ideału podmiotowości*”⁵, który nowoczesność przypisała człowiekowi, jak i ograniczeń wolności podmiotu wynikających z jego przynależności do struktur społeczeństwa przemysłowo – technicznego i zależności od państwa opiekuńczego, którego działania prowadzą do osłabienia, bądź wycofania się obywateli z uczestnictwa w życiu publicznym.

W takiej aurze pojawiają się postulaty o “przemianę jednostki ludzkiej”, dążenie do “ideału osoby”. Powstają koncepcje “nowych osobowości”. Kształtowania “nowej osobowości podstawowej” domagali się psychologowie humanistyczni: Maslow, Perls, Rogers⁶. “Nowa osobowość” – *wzorzec osoby, której cechy osobiste wynikały z podjętego trudu samorozwoju* – znalazły również odbicie w koncepcji “człowieka transcendującego” Masłowa, “nowego człowieka” Fromma, “osoby jutra” Rogersa, “osobowości postindustrialnej” Simona, “prosumenta” Tofflera, “człowieka intencjonalnego” Obuchowskiego, człowieka - Osoby, “człowieka, wewnątrzsterownego” Riesmana, człowieka “wielowymiarowego”, “człowieka transgresyjnego” Kozielskiego. Wśród najważniejszych cech jednostki ludzkiej w tych modelach odnajdujemy: *wewnątrzsterowność, otwartość, elastyczność, umiejętność dokonywania świadomych wyborów, twórczość, sceptycyzm w stosunku do nauki i techniki (wedle wzorca pozytywistycznego), dążenie do autentyczności, traktowanie życia jako przemian wewnętrznych, autonomia, troska o innych, wrażliwość*

---

⁴ Por. Ch. Taylor, *Etyka autentyczności*, Społ. Inst. Wyd. Znak, Kraków; Fundacja im. S. Batorego, Warszawa, 1996

⁵ Por. Ch. Taylor, *Zróżnicowanie podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, 2001

⁶ A. Maslow, *Motywacje i osobowość*, w: *Przełom w psychologii*, K. Jankowski (red), Warszawa 1978, A. Maslow, *W stronę psychologii istnienia*, Warszawa 1986, C. R. Rogers, *Uczyć się, jak być wolnym*, w: *Przełom w psychologii*, Warszawa 1987, Cz. Dziekanowski, *Maslow i Rogers o samorozwoju*, w: *Studia Filozoficzne* 1983, nr 7

*ekologiczna, samodzielność, zdolność do samoorganizowania się w samowystarczalne instytucje na skalę “ludzką”, rozwój duchowy.*⁷

Animacja rozpatrywana w tym kontekście, jawi się jako **konceptcja przemiany życia osobistego i społecznego**. *Pomoc w powstawaniu nowej osoby i wspólnoty* – pisze M. Kopczyńska – *można uznać za najbardziej ogólne i podstawowe założenie pracy animacyjnej, a zarazem za jej cel formułowany na najwyższym poziomie ogólności*⁸ Animacja jawi się jako **praktyka pobudzania aktywności ludzi w ich dążeniu do osiągnięcia autonomii jednostkowej i grupowej**.

Rozwój animacji społeczno – kulturalnej warunkują więc trzy procesy: proces demokratyzacji społeczno – politycznej (reakcja na funkcjonowanie scentralizowanego państwa), proces powrotu do “utraconych rajów kultur małych społeczności” (reakcja na unifikacyjne rezultaty kultury masowej) oraz proces przemiany w sferze wartości i postaw człowieka. Ich skutkiem jest ożywienie jednostkowych i grupowych dążeń do osiągnięcia autonomii, które przejawia się w swobodnej aktywności społecznej i kulturalnej podmiotów, w ich samorządności; ożywienie tendencji do samoorganizacji społecznej; wzmocnienie tożsamości, swoistości wspólnot lokalnych, kultur grup typu face – to – face.

III. ANALIZA POLA SEMANTYCZNEGO TERMINU ANIMACJA

Przyglądnijmy się słownikowym sensom terminu animacji. Wprawdzie uwolnienie intencji znaczeniowych zawartych w słowie nie jest wiążące dla teoretycznych rozwiązań, jednak czasami naprowadza, bądź wspomaga określenie swoistości analizowanego zjawiska. Tak jest i w tym wypadku.

Słowo animacja pochodzi od słów łacińskich anima - dusza, animatio -

---

⁷ A. Wyka, Alternatywny światopogląd i praktyka społeczna, w: Spontaniczna kultura młodzieżowa, red. J. Wertenstein – Zuławski, M. Pęczak, Wyd. Wiedza o Kulturze Fundacji dla Uniwersytetu Wr. , Wrocław 1991, s. 54

⁸ M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 29

ożywienie, animus - wigor i czasownika animo, -are, które w łacinie klasycznej ma dwa znaczenia: 1) dąć, dmuchać, 2) tchnąć życie w coś, obdarzyć duszą, powoływać do życia. W średniowiecznej łacinie znaczenie pierwsze słowa zanika, drugie: tchnąć życie w coś utrzymuje się, a obok niego pojawia się nowe 3) pobudzić, dodawać odwagi, zachęcać, ożywić, śmiałym czynić.⁹

Znaczenia słowa animacja przytaczane przez słowniki innych języków są bliskie ostatniemu znaczeniu łacińskiemu. W języku francuskim słowo animer znaczy wnosić życie, dodawać siły do działania, zapoczątkować określone przedsięwzięcie, zachęcać. Animacja to działanie wnoszące żywotność, poruszające uczucia, wzmacniające siły, wspieranie osoby w pracy nad sobą.

W języku polskim źródła leksykalne podają znaczenia dwójako rozumianej animacji:

- 1) animacja jako ożywianie obiektów (wprawiania lalek, obrazków w ruch).
- 2) animacja jako ożywianie aktywności ludzi, zachęcanie do czegoś.

Nie wdając się już dłużej w przywoływanie znaczeń terminu animacja formułowanych w innych językach, przypominam, że interesuje nas znaczenie, które odnosi się do działań z ludźmi, pracy z nimi.

W tym miejscu jeszcze raz odwołam się do rozstrzygnięć dokonanych przez Adama Nobisa, który zauważył, że *wspólną cechą znaczeń słowa animacja - pomimo zauważalnych różnic - jest ograniczenie animowania tylko do animowania*.¹⁰ Wyjaśniając tę tautologię Nobis odwołuje się do biblijnego opisu stworzenia człowieka, w którym to akcie wyodrębnione są dwie, odmienne w charakterze czynności wykonane przez Boga: **ulepienie człowieka** (z prochu ziemi) oraz **tchnięcie życia** (w jego nozdrza). Tak więc, tchnięcie życia jest jakościowo odmienną czynnością od ulepienia. Animowanie to tchnięcie życia w kogoś. Animowanie ogranicza się do dodania życia komuś, komuś kto już istnieje jako ulepiony, posiada określone kształty. Animowanie jest takim oddziaływaniem na podmiot, które go nie stwarza, nie formuje lecz aktywizuje, skłania do aktywności, zachęca do samodzielnych działań. Animuje się to, co już jest.

---

⁹ A. Nobis, Przedmiot animacji społeczno – kulturalnej. Maszynopis dostępny w bibliotece Studium Kształcenia Animatorów Kultury we Wrocławiu, s. 2

¹⁰ Jak wyżej, s. 3

Wydaje się, iż to, co swoiste dla animacji nie zawiera się wyłącznie w ograniczeniu jej do aktywizowania. Równie ważny jest kierunek, tego aktywizowania. *Animowanie to pobudzanie do działań, które właściwe są samemu animowanemu obiektowi, jako jego zamiary, tendencje czy zapotrzebowania.*¹¹ Można więc przyjąć, że kierunek, czy charakter aktywności podmiotów określany jest przez same animowane podmioty.

Z tej poszerzonej analizy pola semantycznego wyodrębnionego przez termin animacja, można przyjąć, że **animacja jest sposobem działania, który prowadzi do pobudzenia życia kulturalnego jednostek i zbiorowości; zachęca, aktywizuje jednostki, grupy, środowiska, społeczności do samodzielnego projektowania i realizowania działań zorientowanych na realizację ich własnych potrzeb kulturalnych korelujących z wartościami.**

IV. DWUZNACZNOŚĆ POJĘCIA ANIMACJA SPOŁECZNO - KULTURALNA

Na pytanie : czym jest animacja społeczno kulturalna? odpowiedź, iż jest ona określonym sposobem działania jest oczywiście niewystarczająca. Na pojęciu animacja ciąży bowiem charakterystyczna dwuznaczność. Zwrócił na nią uwagę jeden z pionierów animacji, francuski teoretyk i praktyk, P. Besnard pisząc, że *pojęcie to nie ograniczone do praktyki i działań wyraża koncepcję życia społecznego i społeczeństwa, jakie pragnie narzucić każda grupa społeczna poprzez metody i techniki, które są również przez nie naznaczone.*¹² Inny z rzeczników animacji, P. Moulinier, stanowczo przestrzega przed mieszaniem w pojęciu animacja jej celu, *który wymaga stworzenia koncepcji społeczeństwa z praktyką, środkami i sposobami jej realizacji, które są tak różnorodne jak różni są ludzie, ustroje społeczno – ekonomiczne, tradycje kulturowe.*¹³

Proponuję, żebyśmy przyjęli, iż animacja jest:

---

¹¹ Jak wyżej, s. 3

¹² P. Besnard, cyt. za M. Kopczyńska, jak wyżej, s.

¹³ P. Moulinier, cyt za M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 62

**ideą kierunkową, w której zawarte są cele dla praktyki,
i
sposobem działania urzeczywistniającym ideę; sposobem realizacji celu.**

1. ANIMACJA JAKO IDEA KIERUNKOWA PRAKTYKI

Punktem wyjścia dla budowanej w tym rozdziale “animacyjnej filozofii” jest założenie, że podmiotem animacji jest człowiek żyjący w kulturze i poprzez nią, a przedmiotem animacji są ludzkie działania zorientowane na realizację wartości, zarówno estetycznych realizujących się głównie w sztuce, jak i tych pochodzących z przestrzeni aksjotycznych wyznaczonych przez dobro i prawdę. Przedmiotem animacji jest życie kulturalne – sfera, w której wartości się realizują w wymiarze osobistym i zbiorowym.

➤ Cele animacji społeczno – kulturalnej

W literaturze przedmiotu formułowane jako :

- *ożywianie aktywnego uczestnictwa w kulturze szeroko rozumianej,*
- *ożywianie demokracji kulturalnej w sensie antropologicznym¹⁴,*
- *ożywianie kultury małych środowisk, społeczności lokalnych, grup społecznych, jednostek¹⁵,*
- *osiąganie “lepszej jakości życia” przez samych członków społeczeństwa dzięki ich uczestnictwu pobudzanemu przez animatorów¹⁶*

decydują o jej istocie.

Wieloaspektowy komentarz do tak formułowanych celów tworzy swoistą koncepcję życia człowieka żyjącego w kulturze, zaangażowanego w “tworzenie siebie” i wspólnoty, w której żyje.

---

¹⁴ Por. G.van Enckevort, G. T. Fowler, R. Labourie, R. Hadley, wypowiedzi cytowane przez M. Kopczyńską, jak wyżej, rozdziały: Kierunki rozwoju animacji społeczno – kulturalnej oraz Animacja społeczno – kulturalna : ambiwalencja i dylematy

¹⁵A. Nobis, Jaki powinien być podręcznik do animacji, w: Dylematy animacji kulturalnej, red. J. Gajda, W,Zardecki, Wyd. UMCS, Lublin, 2001, s. 178

¹⁶ P. Moulinier, jak wyżej, s. 62 - 63

➤ **Idea podmiotowości, czyli o tym, że samookreślenie dokonuje się w odniesieniu do wartości i w trwałych związkach międzyludzkich**

“Tylko pod warunkiem, że żyję w świecie, w którym historia, albo wymogi natury, albo potrzeby moich bliźnich, albo obowiązki obywatelskie, albo głos Boży, albo jakiś inny fakt tego rodzaju ma zasadnicze znaczenie, będę w stanie określić się w sposób nietrywialny.”¹⁷

Idea podmiotowości doczekała się w literaturze przedmiotu rozmaitych określeń. W jej słowniku można odnaleźć takie terminy jak: samookreślenie, samorealizacja, upodmiotowienie, bycie sobą, tożsamość osoby, tworzenie siebie, autentyczność, samostanowienie, samosterowanie. Wymienione terminy pochodzą z personalistycznych systemów filozoficznych, nurtów psychologii humanistycznej oraz pedagogiki antyautorytarnej. Nie wnikając w interpretację ich znaczeń, można zauważyć, że wszystkie posiadają wspólny aspekt – określenie i zachowanie własnej tożsamości i autentyczności.

Idea podmiotowości realizowana jako “ideał moralny kultury Zachodu” wyrasta, jak dowodzi Charles Taylor¹⁸, z kilku pni, koncepcji etyczno – antropologicznych: platońskiego racjonalizmu, judejskiego teizmu, augustiańskiego chrześcijaństwa. Ludzkiemu podmiotowi przyznaje się w niej wolność przejawiającą się w samookreśleniu i autokreacji.

Idea wyrażona przez Herdera w słowach: *“każdy z nas istnieje na swój własny wyjątkowy sposób. Każdy ma swoją własną miarę,”*¹⁹ głosi, iż każdy człowiek może prowadzić swoje życie na swój indywidualny sposób. Każdy może odkryć kim jest i być sobie wiernym.

Idea “tworzenia siebie”, “wierności sobie” niesie jednak pewne wymogi. Są

---

¹⁷ Ch. Taylor, *Etyka autentyczności*, 1996, s. 38

¹⁸ Ch. Taylor, *Zródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2001

¹⁹ Herder, cyt za Ch. Taylor, *Etyka autentyczności*, 1996, s. 40

to niezależne od podmiotu wymogi stawiane mu przez kulturę i wspólnotę, w której żyje. Tak więc samookreślenie nie sprowadza się do “czystej emanacji podmiotu”, lecz realizuje się w przestrzeni wartości. Samookreślenie dokonuje się względem wartości. Wartości są zewnętrznym wobec podmiotu “tłem”, na którym podmiot się określa dokonując wyboru. *“Tylko pod warunkiem, że żyję w świecie, w którym historia, albo wymogi natury, albo potrzeby moich bliźnich, albo obowiązki obywatelskie, albo głos Boży, albo jakiś inny fakt tego rodzaju ma zasadnicze znaczenie, będę w stanie określić się w sposób nietrywialny.”*²⁰ Wartości, będąc poza podmiotem, poza ludzkimi pragnieniami i aspiracjami” są dla niego źródłem samowiedzy, “autoidentyfikacji”; układem odniesienia, wobec którego podmiot składa “deklarację swojej oryginalności”.

Samookreślenie – podkreślają jednym głosem przedstawiciele nauk humanistycznych i filozofowie – ma charakter “dialogiczny”. Nie odkrywamy własnej tożsamości w odosobnieniu, ani w związkach instrumentalnych, lecz w strukturach więzi, względnie stałych interakcjach. *Negocjujemy je w ramach dialogu (częściowo jawnego, częściowo zinternalizowanego) z innymi.”*²¹

Samookreślenie dokonuje się poprzez własną aktywność podmiotu, aktywność kreacyjną wyrażającą się w zdolności oddziaływania podmiotu na otoczenie. Każdy może odkryć siebie poprzez twórcze, innowacyjne działanie. Każdy może zrozumieć siebie i wyartykułować potencję, która jest swoiście jego. *“Odkrywamy wewnątrz nas to, czym mamy się stać, stając się tym – dając wyraz mową i uczynkiem temu, co w nas oryginalne”*²²

Opisane przez Taylora warunki urzeczywistnienia idei podmiotowości świadczą o tym, że od podmiotu wymaga się dokonywania operacji na materiale, jakim są wartości, dokonywania wyborów spośród ich kulturowego wyboru, tworzenia rozmaitych form ekspresji, podejmowania działań komunikacyjnych z innymi ludźmi. W końcu, czyni się podmiot odpowiedzialnym za sposób prowadzenia własnego życia, za swój los i los

---

²⁰ jak wyżej, s. 38

²¹ jak wyżej, s. 42

²² jak wyżej, s. 53

otoczenia.

➤ **Idea różnorodności i równości kultur, czyli o społecznym zróżnicowaniu życia kulturalnego**

Przyjąć jako jawny cel społeczeństwo, w którym różne kultury i style życia współistnieją we wzajemnym poszanowaniu - to tak podstawowe zasady animacji społeczno - kulturalnej, że równają się głębokiemu zakwestionowaniu ustalonego porządku."²³

Celem animacji jest budowanie “demokracji kulturalnej w sensie antropologicznym”, a więc budowanie pluralistycznego, demokratycznego społeczeństwa, w którym jednostki i społeczności różnią się własną kulturą, ale to nie przeszkadza im w realizowaniu preferowanych wartości.

Animacja społeczno - kulturalna odwołuje się do szerokiego, antropologicznego pojmowania kultury. Przyjmuje się w nim, że:

kultura jest cechą gatunku ludzkiego, atrybutem człowieka, którego nie sposób pojmować bez kultury. Relację zachodzącą pomiędzy człowiekiem a kulturą określa się jako relację zdeterminowania – ontyczna przynależność człowieka do kultury;

kultura jest sferą prawidłowości, wzorów, norm regulujących ludzkie zachowania względem wartości, które są istotą kultury;

kulturę cechuje różnorodność form kulturowych. Istnieje wiele różnych, odmiennych kultur, ale wszystkie są równorzędne i względne – *obowiązujące w określonej społeczności.*

W antropologicznej perspektywie akcentuje się społeczny wymiar kultury. Podkreśla się, że kultura jest zawsze “czyjaś”, a różne społeczności mają własne kultury, własne treści kulturowe.

Przyjmuje się w tym ujęciu, że kultura to *istniejące w określonej społeczności i charakterystyczne dla niej rozmaitego rodzaju wzory zachowań i ich wytwory. Chodzi tu między innymi o wzory zachowań ekonomicznych,*

*sposoby odnoszenia się do innych, sposoby sprawowania władzy, wzory zachowań kultury duchowej, jak sposoby myślenia o sobie, innych, świecie, sposoby wartościowania.*²⁴

Animacja akceptuje różnorodność kulturową, uznaje istnienie wielu odmiennych kultur oraz prawo każdego podmiotu do własnej kultury.

➤ **Idea demokracji obywatelskiej, czyli o aktywnym uczestnictwie podmiotów w życiu publicznym**

*We współczesnym świecie nie ma dobrze funkcjonujących demokracji bez wykształconych wartości i organizacji obywatelskich, bez społeczeństwa obywatelskiego i jego sfery instytucjonalnej – trzeciego sektora. To właśnie organizacje pozarządowe, różnorodne stowarzyszenia, fundacje, fundusze lokalne, kluby, wspólnoty obywatelskie decydują o charakterze demokracji; o jakości naszego życia społecznego. Poprzez te właśnie struktury realizuje się w polityce idea społeczeństwa obywatelskiego – wspólnoty wyręczającej państwo w realizacji ludzkich potrzeb i pozwalającej się ludziom różnić w sposób cywilizowany; społeczeństwa prawdziwie wolnego i tolerancyjnego, aktywnego i odpowiedzialnego.*²⁵

Idea społeczeństwa obywatelskiego jest jedną z najstarszych jaką zna Europa. Pojęcie *koinonia politike* używane w piśmiennictwie Arystotelesa oraz pojęcie *societas civilis* używane przez Cyncerona, wskazują na jej antyczny rodowód.

W swojej długiej historii pojęcie "społeczeństwo obywatelskie" zmieniało znaczenie. Teoretycy zwracają uwagę na prawdziwie "semantyczną rewolucję", która dokonała się na przełomie XVIII i XIX wieku, a była skutkiem ruchów

---

²³ J. A. Simpson, cyt za M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 99

²⁴ A. Nobis, Jaki powinien być podręcznik do animacji, w: Dylematy animacji kulturalnej, red. Język Gajda, W, Zardecki, Wyd. UMCS, Lublin 2001, s. 179

²⁵ P. Gliński, Wprowadzenie, w: Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor, Wyd. IFiS PAN (red) P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński, Warszawa 2002, s. 5

demokratycznych, które doprowadziły do swego rodzaju "dualizmu państwa i społeczeństwa obywatelskiego". " W tym czasie pojęcie społeczeństwo obywatelskie przekształciło się z synonimu **społeczeństwa politycznego - społeczeństwa obywateli - civic society** w zbiorcze określenie stosunków, które nie mieszczą się w pojęciu społeczeństwa politycznego – w **społeczeństwo obywatelskie, społeczeństwo cywilne - civil society**"²⁶ W połowie XIX wieku termin zanika, by powrócić do słowników nauk społecznych i politycznych w II połowie XX wieku. O odrodzeniu i terminu, i idei zadecydowały: na Zachodzie, "zakwestionowanie opiekuńczej koncepcji socjaldemokratycznego welfare state , opiekuńczej koncepcji państwa, wskutek pauperyzacji sektora publicznego i zamierania poczucia obywatelskości" ; na Wschodzie, powstanie ruchów społecznych odwołujących się do idei solidarności, wzajemnej pomocy poza układem państwowym i opartych na domagających się gwarancji prawnych związkach publicznych."²⁷ Idea społeczeństwa obywatelskiego kojarzy się zawsze z potrzebą uczestnictwa w życiu publicznym.

Wymiarem obywatelskim jest więc wymiar życia publicznego. W organizacji życia społecznego wyróżnia się trzy sfery: sferę życia prywatnego, która wyłączona jest z ingerencji innych osób, sferę życia politycznego, która jest domeną partii politycznych, parlamentu i rządu oraz sferę życia publicznego, w której w celach publicznych, *pro publico bono* działa prywatny podmiot. Sfera publiczna otwiera się, gdy następuje rozdzielenie indywidualnego od prywatnego. To indywidualne stanowi swoistą eksterioryzację prywatnego, np.: prywatna wiedza staje się indywidualną, gdy zostaje wyartykułowana w formie publikacji. W tym sensie, to, co indywidualne jednego obywatela, wchodzi w relacje z tym, co indywidualne innych obywateli - właśnie w niezależnej sferze publicznej. Tym sposobem sfera ta staje się sferą negocjacji interesów ekonomicznych, kulturalnych, politycznych."²⁸

---

²⁶ J, Szacki, Powrót idei społeczeństwa obywatelskiego, w: Ani książkę, ani kupiec. Obywatel, (red) J Szacki, Społ. Inst. Wyd. Znak, Kraków, Fundacja im. S. Batorego, Warszawa, s. 9 - 10

²⁷ W, Bokajło, K. Dziubka, Wstęp, w: Społeczeństwo obywatelskie, (red.) W Bokajło, K. Dziubka, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 10

²⁸ A. Sales, J Freund, cyt. za W Bokajło, Sfera publiczna a problem teorii demokracji, w: Społeczeństwo

Duże znaczenie dla wyodrębnienia sfery publicznej miała myśl Tomasza Paine'a, który oddzielił sferę publiczną od sfery politycznej głosząc, iż *“państwo konstytucyjne nie może być synonimem społeczeństwa obywatelskiego, ale równocześnie państwo takie (“rządy prawa”) dopełnia społeczeństwo obywatelskie przez gwarantowanie praw obywatelskich”*²⁹

Sfera publiczna to przestrzeń inicjatyw społecznych, aktywności ludzi na rzecz wspólnego dobra, obszar aktywności ludzi zdolnych do “brania spraw w swoje ręce”, autentycznej partycypacji w życiu społecznym poprzez ożywianie instytucji demokratycznych.

Podmiotem życia publicznego, który warunkuje jej istnienie, jest niezależna jednostka posiadająca prawa obywatelskie. Człowiek aktywny, zdolny do podejmowania decyzji i ich realizowania, samodzielnie budujący plan swojego życia. Realizuje się poprzez aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, poprzez łączenie się w zrzeszenia i inne związki publiczne, by rozwijać swoje możliwości we współpracy z innymi. Teorie społeczeństwa obywatelskiego operują wyobrażeniem jednostki, *których stosunki wzajemne są ustanawiane przez nie same, nie będące dane z góry. Członkowie społeczeństwa obywatelskiego to jednostki z natury swej wolne, które odpowiednio do swych potrzeb, same tworzą sieci wzajemnych zależności.*³⁰

Głównymi aktorami sfery publicznej³¹ są autonomiczne zrzeszenia osób działających na rzecz rozwiązywania wspólnych problemów, realizowania wspólnych celów, bądź realizowania wspólnie podzielanych wartości. Są to dobrowolnie tworzone struktury więzi, związki osób (stowarzyszenia, kluby, zrzeszenia, fundacje, towarzystwa, fundusze, koła, spółdzielnie) – wspólnoty obywatelskie, które działają na wielu poziomach społeczeństwa i we wszystkich sferach życia społecznego.

Proces tworzenia i funkcjonowania tych swoistych (bo dobrowolnych,

---

obywatelskie, jak wyżej , s. 54

²⁹ T, Paine, cyt. za W, Bokajło, jak wyżej, s. 50

³⁰ J Szacki, jak wyżej, s. 33

³¹ Termin pochodzi z artykułu W Bokajło, Sfera publiczna a problem teorii demokracji, jak wyżej

opartych na współpracy, zaufaniu i porozumieniu) struktur więzi teoretycy nazywają “społeczną samoorganizacją”, budowaniem społeczeństwa od dołu. Proces samoorganizacji społecznej jest zaprzeczeniem sztywnych hierarchii społecznych, jak i “atomistycznego indywidualizmu”. *“Współczesny świat potrzebuje powrotu do życia we wspólnocie i uczenia się od nowa właściwych jej działań i sposobów myślenia – pisze Walzer. (...) Ostoją są grupy nieporównanie mniejsze od demosu, masy konsumentów, narodu. Każda z tych wielkich grup ulega w nim (w społeczeństwie obywatelskim) rozdrobnieniu. Stają się one częścią rodziny, kręgu przyjacielskiego, towarzyskiego, koleżeńskiego, gdzie ludzie są ze sobą związani i wzajemnie za siebie odpowiedzialni.”*³²

Warunkiem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i jego instytucjonalnej postaci – trzeciego sektora jest decentralizacja władzy państwowej, która deleguje znaczną część uprawnień na samorzady terytorialno – lokalne i działa w oparciu o zasadę subsydiarności.

Zasada subsydiarności *określa granice państwa względem zdecentralizowanej jego samorządnej struktury*³³. Według tej zasady każda niezależna jednostka, każda wolna osoba oraz każda autonomiczna wspólnota powinna dbać o swoje interesy, tak, jak potrafi najlepiej, a władze wspomagają je przez *“udostępnienie środków pomocniczych, gdy podjęte działania przerastają możliwości zorganizowanych obywateli.”*³⁴ Zasada pomocniczości poszerza zakres znaczeniowy wolności: od “wolności urny wyborczej” do “wolności działania” w państwie prawa; do brania odpowiedzialności za siebie i społeczność w określonych prawem ramach samorządności.

➤ **Wartości i ideały leżące u podstaw animacji społeczno - kulturalnej**

Animacja społeczno – kulturalna odwołuje się do standardów podmiotowych budowanych na gruncie personalistycznych systemów filozoficznych i

---

³² M. Walzer, Spór o społeczeństwo obywatelskie, w: Ani książkę, ani ..... (red) J Szacki, jak wyżej, s. 104

³³ W, Bokajło, jak wyżej, s. 25

³⁴ W Bokajło, jak wyżej, s. 74

psychologii humanistycznej, nawiązuje do antropologicznego, nie wartościującego rozumienia kultury, czerpie też z filozofii społecznej i przeżywającej renesans idei społeczeństwa obywatelskiego.

U podstaw animacji społeczno kulturalnej leżą określone wartości, które budują perspektywę postrzegania praktyki życia społeczno – kulturalnego. Z szerokiego wachlarza możliwych sposobów istnienia w nim jednostki – od *“biernego przystosowania i zależności do aktywnego uczestnictwa i autonomii”* – animacja wspiera to drugie rozwiązanie.

Wolność jednostki, pluralizm i równość kultur, aktywizm to główne przesłanki “animacyjnej aksjologii”. Naczelnym jej imperatywem jest poszanowanie Osoby.

Przywołajmy w tym miejscu zbiór wartości leżących u podstaw animacji:

- ➔ wolność jednostki; samookreślenie, **dokonyuje się w odniesieniu do wartości**, autokreacja, **dokonyuje się w trwałych związkach międzyludzkich**
- ➔ autentyczność, przejawia się w spójności działań ludzi z ich przekonaniami ; w tym, że każdy może być wierny sobie
- ➔ autonomia podmiotu, przejawia się w samodzielnym podejmowaniu decyzji, niezależności od ośrodków sterujących, możliwości życia w zgodzie z sobą
- ➔ kreatywność, przejawia się w innowacyjnym oddziaływaniu na otoczenie, tworzeniu
- ➔ pluralizm kultur realizuje się w uznaniu równej wartości różnych tożsamości kulturowych, stylów życia, środowiskowych tradycji kulturowych; w uznaniu prawa podmiotów do własnej kultury

- ➔ uczestnictwo – możliwość interwencji w podejmowane decyzje; partycypacja w “działaniach komunikacyjnych”, w wymianie tego, co indywidualne, a negocjowane dla wspólnego dobra
- ➔ odpowiedzialność realizuje się w trosce o siebie, o innych i o otoczenie, w którym żyję
- ➔ solidarność – wzajemne związanie i odpowiedzialność; wzajemna pomoc i współdziałanie
- ➔ samorządność realizuje się wówczas, gdy ludzie współuczestniczą w procesach podejmowania decyzji i sami dla siebie robią to, co pożądane, a lokalna władza ich w tym wspomaga

Gwarantem realizacji tych wartości jest państwo konstytucyjne, “rządy” prawa i respektowanie reguł demokracji.

Z wartości leżących u podstaw animacji wynikają jej ideały – wzory tego, co chce osiągnąć:

- ideał człowieka: Osoby, podmiotu; człowieka wolnego, zdolnego do dokonywania wyborów, realizującego własne decyzje, aktywnego, twórczego i odpowiedzialnego za swój i innych los
- ideał społeczeństwa pluralistycznego, tolerancyjnego, demokratycznego

2. ANIMACJA JAKO SPOSÓB REALIZOWANIA IDEI

➤ Animacja jako sposób działania, sposób realizowania celów

Praktyczne przełożenie idei animacji – *ożywiania powszechnego, aktywnego, kreatywnego uczestnictwa w kulturze szeroko rozumianej* – odnajdziemy w sposobie działania polegającym na aktywizowaniu jednostek, grup, środowisk

społecznych, lokalnych społeczności do samodzielnych działań ukierunkowanych na zaspokojenie ich własnych potrzeb kulturalnych, w ich własnych środowiskach lokalnych; na zachęcaniu, pobudzaniu podmiotów do własnej aktywności.

Animacyjny sposób działania ma wspomagać **samorozwój**, autokreację, twórcze życie jednostek, ma wspierać **samoorganizację** życia kulturalnego grup, środowisk społecznych oraz **samorządność** społeczności lokalnych w projektowaniu zbiorowych i publicznych form życia kulturalnego.

Animacyjna praktyka nie jest więc jednorodna. Środki i sposoby działania animacyjnego są tak różnorodne, jak różni są ludzie, ich potrzeby i pragnienia; jak różne są tradycje kulturowe, systemy wartości, style życia; jak różne są ustroje społeczno – ekonomiczne. Nie można zatem wskazać jednego rozwiązania metodycznego charakterystycznego dla animacji. Można natomiast określić procesy, które powinny być uruchomione, by animacyjny sposób działania był animacją, realizował idee animacji.

H. They dowodzi, że animacyjne postępowanie implikuje trzy, integralne procesy :

proces odkrywania siebie – tworzenia warunków, aby każda jednostka, grupa, społeczność dokonała odkrycia samej siebie, ujawniła i uświadomiła swoje potrzeby, pragnienia, dążenia;

proces organizowania stosunków międzyludzkich – tworzenia względnie trwałych powiązań między ludźmi; komunikacji społecznej; porozumienia;

proces kreacji – wyraża się w inicjatywie, ekspresji grup.³⁵

Przyjmując rozstrzygnięcie Therego za wiążące, można wyciągnąć wniosek, że w animacyjnym postępowaniu należy **ujawnić, rozbudzić to, co podmiotowe**, często ukryte, ale własne – potrzeby, pragnienia, dążenia; **przywrócić, to, co społeczne**, a często rozbite – komunikację między ludźmi, struktury interakcyjne, w których zachodzi rozwój osobisty i społeczny oraz **wydobyć to, co decyduje o rozwoju** – zdolność kreacji, zdolność “wysławiania się w różnych językach ekspresji”, podmiotową aktywność. Dlatego zapewne

Moulinier postulował, by przyjąć, że praktyka animacyjna to *bardzo rozległa dziedzina aktywności i usług, która ogranicza się do powodowania komunikacji społecznej i ekspresji grup*.³⁶

Charakterystyczne dla postępowania animacyjnego jest podjęcie takiej sytuacji, jaką się zastaje i pobudzanie w tych zastanych warunkach aktywności i kreatywności ludzi, którzy poprzez własne działanie stają się “sprawcami” zmian zachodzących w nich samych i w otoczeniu, w którym żyją.

Animuje się przecież to, co jest !

Małgorzata Kopczyńska wyjaśnia, że *“animacja nie jest nową techniką, metodą dodaną do tych, którymi dysponują już pracownicy sektorów kultury, społecznego i wychowawczego. Odnosi się raczej do sposobu, w jaki te osoby wykonują swoje prace, do ich postaw. Jej cechą charakterystyczną jest uznanie za pierwszorzędne potrzeb i interesów osób, których animacja dotyczy*.³⁷

➤ **Animacja osoby poprzez / do wartości.**

W tym wypadku animacja ma edukacyjny, wychowawczy charakter. Przy czym, odwołuje się do tych teorii wychowania, które rozwijają się w oparciu o racjonalność emancypacyjną.³⁸ Czerpie z tych nurtów pedagogiki, które akcentują podmiotowość i kreatywność człowieka, z wzorów pedagogiki nacechowanej postawą antyautorytarną, niedyrektywną, personalistyczną oraz z metod pedagogiki aktywnej.

Animacyjny sposób działania w odniesieniu do jednostki polega na inspirowaniu i wspieraniu jej w procesie osobistego rozwoju. Animacja jest działaniem uruchamiającym proces samopoznania zachodzący w osobowości jednostki, by pobudzić jej podmiotową aktywność przejawiającą się w

---

³⁵ H. Thery, cyt. za M. Kopczyńska, jak wyżej s. 38

³⁶ P. Moulinier, cyt. za M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 62

³⁷ M. Kopczyńska, jak wyżej, s. 61

³⁸ Por. R. Kwaśnica, Dwie racjonalności. Od filozofii sensu ku pedagogice ogólnej, IKN ODN we Wrocławiu, Wrocław 1987 oraz O pomaganiu nauczycielowi – alternatywa komunikacyjna. Światopoglądowe uzasadnienie oraz edukacyjne konsekwencje sterującego i oferującego sposobu udzielania pomocy, Wrocław 1994

tworzeniu różnych form ekspresji. Jest działaniem wydobywającym twórcze potencjały tkwiące w jednostkach, wspomagającym proces samorozwoju, autokreacji, wspierającym pracę nad sobą.

Animacja sprzyja kształtowaniu postaw aktywnych poprzez rozbudzanie podmiotowych potrzeb i pragnień, poprzez orientowanie i uwrażliwienie na wartości, ich przekazywanie, “tłumaczenie” oraz tworzenie sprzyjających warunków do ich realizacji.

Animator jest w tym wypadku wychowawcą, a o efektach jego działań w dużym stopniu decyduje jakość relacji budowanych z uczestnikami, jakość wzajemnych odniesień. Stąd wymóg budowania dialogu; dojrzałej komunikacji międzyosobowej – otwartej na drugiego człowieka, uruchamiającej poziom komunikacyjny, w którym prezentujemy osobowe tożsamości, wyjaśniamy świat przyjętych wartości, celów, sensów. Animator oferuje pomoc w poznaniu i zrozumieniu otaczającego świata, pobudza krytyczne myślenie, dzieli się doświadczeniem, pobudza chęci i wiarę we własne siły, ujawnia pasje. Jego praca z jednostką odbywa się w grupie, by uruchomić jeszcze inne procesy ważne dla rozwoju osobistego: proces współpracy, współdziałania, współtworzenia z innymi członkami grupy. Praca animatora – wychowawcy polega na projektowaniu sytuacji, które dają możliwość twórczego myślenia, wyrabiania własnego poglądu, budowania sądów, ujawnienia drzemiących potencjałów i ich “aktualizacji”.

Animacja jawi się tu jako metoda realizująca nowy paradygmat edukacji i odzwierciedla zmiany zachodzące w jego modelu pod wpływem cywilizacyjnych wyzwań. Zmiany te polegają między innymi:³⁹

- w filozofii edukacji – *na przejściu od doktryny adaptacyjnej do krytyczno – kreatywnej,*
- w teleologii edukacji – *na uwydatnieniu podmiotowej strony edukacji kosztem przedmiotowej; wspieraniu rozwoju osobowości i indywidualności,*
- w treściach – *na przekształceniu ich poprzez wprowadzanie treści*

---

³⁹ Por. B Jedlewska, *Animatorzy kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Wyd. UMCS, Lublin 1999, s . 26- 28

aktualnych, związanych z życiem współczesnych pokoleń i lokalnym otoczeniem,

- w metodyce – *na wykorzystaniu metod aktywizujących, które pobudzają do aktywności, motywują do myślenia i działania.*

Animacja o charakterze edukacyjnym, wychowawczym stwarza więc szansę na zrealizowanie nowych zadań edukacyjnych. B. Jedlewska podkreśla⁴⁰, że animacja dąży do pobudzenia *zespołowej aktywności, ale przede wszystkim koncentruje się na człowieku – jego potrzebach, wartościach, możliwościach. Zakłada, że w każdej jednostce ludzkiej tkwią siły kreatywne, które trzeba uwolnić i rozwijać po to, by dzięki nim dokonywać celowych i racjonalnych przeobrażeń w różnych sferach życia społeczno – kulturalnego.*

➤ **Animacja zbiorowości do więzi kulturowych i społecznych**

Idea animacji społeczno – kulturalnej urzeczywistnia się w perspektywie społeczności lokalnych. Jest metodą organizacji zbiorowych form życia kulturalnego.

W miarę postępu procesu urbanizacji, industrializacji, w miarę rozwoju społeczeństwa techniczno- miejskiego, a wraz z nim rozpadu wspólnotowych więzi społecznych, zrodziła się potrzeba nowego sposobu działalności, pracy polegającej na *“pobudzeniu społeczności lokalnej do aktywnego działania na rzecz realizowania potrzeb własnych; inicjowania, organizowania, wspierania, ale także koordynowania tej aktywności”*⁴¹

Najczęściej mówiąc o społecznościach lokalnych, dokonujemy ujednoznacznienia tego terminu. Jak pisze J, Szacki,⁴² angielski (a bardziej jeszcze amerykański) termin *community* ma znacznie bogatszą aurę skojarzeniową aniżeli jego polski odpowiednik *społeczność lokalna*. Termin

---

⁴⁰ B. Jedlewska, Bierny zachwyty, złudny optymizm czy twórczy niepokój?, w: Dylematy animacji kulturalnej, (red.) J, Gajda, W, Zardecki, Lublin 2001, s.51

⁴¹ U. Kaczmarek, Animacja a regionalizm, w: Dylematy animacji kulturalnej Wyd. UMCS, Lublin 2001, s.237

community, podobnie jak niemiecki *Gemeinschaft* może oznaczać niemal każdą zbiorowość. *Ale jeśli nawet pozostawimy na boku to jego zastosowanie, ma on i tak odrębne w wielu wypadkach znaczenia, a mianowicie oznacza: zbiorowość terytorialną* (zjawisko wiecznotrwale – symbioza organizmów skupiona na jednym obszarze) *i wspólnotę* (tradycyjna forma zrzeszania – wspólnota moralna) *Trudność polega na tym, że badacze społeczności lokalnych rozumieli je przeważnie w taki sposób, że w grę wchodziły obydwa znaczenia.*⁴³ Zwykle przypisywali społeczności lokalnej trzy cechy: *terytorium, interakcję społeczną, istnienie trwałej więzi między członkami*⁴⁴. Jedynie stosunkowo nieliczni autorzy – stwierdza dalej Szacki – eksponowali bądź samo tylko wspólne terytorium, bądź tylko same stosunki między ludźmi, względnie trwałą interakcję.

W gąszczu dzisiejszych rozstrzygnięć definicyjnych, najbardziej rozpowszechniony jest taki sposób pojmowania społeczności lokalnej, który łączy jednak obydwa, wskazane wyżej znaczenia terminu. Przyjmuje się w nim, że społeczność lokalna jest układem: przestrzeni terytorialnej, ludzi ją zamieszkujących, powiązań między instytucjami, grupami ludzi (wewnętrzna integracja), interakcji społecznych oraz więzi psychospołecznych i kulturowych występujących między ludźmi zamieszkującymi to terytorium.⁴⁵

W pracy animatora ważna jest świadomość istnienia dychotomii pojęcia społeczność lokalna. Jego praca polega na aktywizowaniu społeczności lokalnych pojmowanych jako społeczności terytorialne – wyodrębnione poprzez kryterium wspólnego zamieszkania w określonej przestrzeni geograficznej. Można animować społeczności wiejskie, społeczności małych miast, dzielnic, osiedli - *“kompletne sposoby życia oraz systemy instytucji, które je umożliwiają.*”⁴⁶

Praca animatora polega również na aktywizowaniu społeczności lokalnych pojmowanych jako społeczności środowiskowe – wspólnoty, tradycyjne formy

---

⁴² J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, t. 2, PWN, Warszawa 1981, s. 636 - 638

⁴³ jak wyżej, s. 636

⁴⁴ G. A. Hillery, cyt. za Szacki, jak wyżej

⁴⁵ B. Lewenstein, *Wspólnota społeczna a uczestnictwo lokalne*, Warszawa 1999, s. 23 - 26

zrzeszania się. Tu, kryterium wyróżniającym nie jest już wspólny teren zamieszkania, lecz na przykład wspólnie podzielane przez członków określonej społeczności wartości, cele. Poczucie wspólnej tożsamości, odrębności, poczucie “my”, rozwija się w oparciu o wspólne tradycje, zainteresowania, zamiłowania, problemy, światopoglądy, style życia. Między osobami dzielącymi wspólny problem, wartości czy cele powstaje sieć bezpośrednich powiązań, trwałych interakcji, poczucie “wzajemnego udziału w swoim życiu”, rozwijają się wspólne działania, mimo, że nie mieszkają te osoby w jednym, określonym miejscu. Tworzą one mikrospołeczności, np.: grupy zainteresowań, środowiska twórcze, mniejszości narodowe, mniejszości wyznaniowe, subkultury młodzieżowe, grupy “miłośnicze”, kolekcjonerskie, grupy samopomocowe, grupy interesu.

Animacja jest przydatna w obu opisanych wymiarach społeczności lokalnej. Stosowana w społecznościach lokalnych rozumianych jako społeczności środowiskowe, pobudza ich samodzielne działania zorientowane na realizację własnych tradycji kulturowych, własnych zainteresowań, zachęca do działań na rzecz rozwiązywania ich własnych problemów. Przykładem może być metoda “budzenia sił społecznych ” stosowana w różnych odmianach “nie polskich” i polskich.

Animacja stosowana w społecznościach lokalnych rozumianych jako społeczności terytorialne, ożywia w nich różne sfery życia społeczno – kulturalnego, na przykład: społeczną, artystyczną, polityczną, ekonomiczną. Przyczynia się do rozwoju osiedla, dzielnicy, wsi, miasta w określonej bądź we wszystkich sferach aktywności mieszkańców.

W jednym i w drugim ujęciu “*lokalność*” oznacza, że ludzie sami dla siebie rozwijają sferę publiczną,⁴⁷ realną przestrzeń własnej aktywności, w której są ujawniane, rozbudzone i samodzielnie zaspakajane ich własne potrzeby, dążenia, cele. Lokalna sfera publiczna zostaje rozszerzona z obszaru pracy urzędników, profesjonalistów, ekspertów, twórców na aktywność społeczności

---

⁴⁶ Don Martindale, cyt. za J. Szacki, jak wyżej, s. 638

⁴⁷ barometr kultury

lokalnej organizującej się w autonomiczne wspólnoty lokalne, struktury więzi międzyludzkich, w ramach których realizowane są podmiotowe dążenia.

Praca animatora polega na uruchomieniu “społecznego kapitału” (jak nazywa to socjologia), pobudzenia twórczych potencjałów tkwiących w społecznościach, środowiskach, grupach. Animator zachęca do samodzielnej, zespołowej, zorganizowanej aktywności grup i środowisk społecznych na rzecz realizowania własnych potrzeb kulturalnych, rozwiązywania własnych problemów, dokonywania pożądaných zmian w społeczności lokalnej.

Taki sposób działania animacyjnego zyskał miano **metody środowiskowej**, często nazywanej **metodą diagnozy – projektów** i zawiera kilka integralnych etapów:

- ✓ etap diagnozowania środowiska; rozpoznania potrzeb i uświadomienie ich mieszkańcom. Animator aktywizuje społeczności do samodzielnych działań zawsze przez odniesienie do ich własnych potrzeb, a podstawą opracowywania projektów jest stan zastany życia kulturalnego w określonej społeczności lokalnej.
- ✓ Etap budowania komunikacji społecznej, spotkania, porozumienia między podmiotami życia kulturalnego.
- ✓ Etap opracowania projektów działania. Na podstawie analizy zebranych informacji, w oparciu o wyartykułowane potrzeby, następuje opracowanie projektów działań
  - Projekty mogą dotyczyć wybranych sfer życia społeczności terytorialnej (np.: sfery ekologicznej, artystycznej, socjalnej, edukacyjnej, ekonomicznej) bądź aktywności określonych grup ludzi, małych środowisk społecznych – ich tradycji kulturowych, zainteresowań czy problemów.
- ✓ Etap realizacji projektu. Projekty rozbudzają aktywność środowisk je przygotowujących, jak i społeczności, do której aktywność ta jest adresowana.
- ✓ Projekty finansowane są z pieniędzy publicznych i przez lokalnych sponsorów

Animator społeczności lokalnych sublimuje potrzeby, inicjuje przedsięwzięcia, pełni rolę współkreatora projektów działania, koordynuje realizację projektu oraz uruchamia procedury partnerskiej współpracy między podmiotami społeczności lokalnej.

➤ **Animacja społeczeństwa obywatelskiego. Animacja jako instrument wspomagający mechanizmy demokracji obywatelskiej**

W Polsce, transformację ustrojową rozpoczęła reforma samorządowa (1989) oraz zapis podstawowych zasad demokracji w Preambule Konstytucji III Rzeczypospolitej: *poszanowanie wolności i sprawiedliwości, współdziałanie władz, dialog społeczny oraz zasadę pomocniczości umacniającą uprawnienia obywateli i ich wspólnot*⁴⁸.

Idea animacji społeczno – kulturalnej urzeczywistnia się w decentralizacji zarządzania do poziomu lokalnego; w demokracji lokalnej. Decentralizacja władzy i zasada pomocniczości przyniosła decentralizację zarządzania życiem kulturalnym. Struktura terytorialno – samorządowa, nieskrępowane uczestnictwo w życiu publicznym, rozwój “inicjatyw oddolnych”, aktywność wspólnot obywatelskich umożliwiają udział w projektowaniu i w realizacji zbiorowych, publicznych form życia kulturalnego wszystkich podmiotów, które tę lokalną rzeczywistość kulturalną kształtują.

Animatorzy organizują i koordynują partnerską współpracę, porozumienie, i współdziałanie pomiędzy lokalnymi podmiotami życia kulturalnego, pomiędzy reprezentantami wszystkich instytucji życia kulturalnego bez względu na właściciela – organ prowadzący, a więc instytucji państwowych, samorządowych, społecznych, prywatnych. Animatorzy aktywizują współpracę reprezentantów trzech sektorów życia społecznego w społeczności lokalnej.

Taki sposób działania zyskał miano strategii lokalnego rozwoju, w której *kluczową rolę odgrywa partnerska współpraca trzech sektorów: rynku,*

lokalnych władz samorządowych oraz społeczności szeroko zorganizowanej w instytucje społeczne⁴⁹ Wydaje się, że właśnie partnerstwo – przejawiające się we wspólnej analizie i hierarchizacji potrzeb lokalnych, projektowaniu i planowaniu sposobu ich zaspokojenia w oparciu o konsensusowe decyzje podejmowane przez reprezentantów tych trzech sektorów⁵⁰ - jest poważną przeszkodą w szerokim rozpowszechnieniu i autentycznej realizacji strategii rozwoju lokalnego w Polsce.

Natomiast animacja środowisk społecznych zdynamizowała już trzeci sektor. Poniżej, prezentuję tytuły prac, wziętych jako “pierwsze z brzegu”, które odzwierciedlają dynamikę i obszar rozwoju trzeciego sektora w Polsce.

Atlas modelowych obywatelskich inicjatyw lokalnych, Bank Informacji o organizacjach pozarządowych, Klon/Jawor, Warszawa

Sektor non profit w kulturze, D. Ilczuk (red), Instytut Kultury, Warszawa 1995

Pozarządowe instytucje samopomocy społecznej w regionie południowo wschodnim, “Polityka Społeczna”, nr 7, 1996, Warszawa

Organizacje kobiece w Polsce, E. Maliszowska, Studia Socjologiczne nr 9, 1999

Mapa uczestnictwa obywatelskiego w ochronie środowiska, Stowarzyszenie Asocjacje, Warszawa

Koło Samopomocy Rodzin z Dziećmi Niepełnosprawnymi. Szkice monograficzne, IPSUW, Warszawa

Ruchy i stowarzyszenia katolickie w Archidiecezji Poznańskiej, Informator, Fundacja Głos dla Życia, Poznań

Pozarządowe organizacje pomocy społecznej w województwie warszawskim, Raport programu Fiesta III, Polityka Społeczna, nr 7, 1998

---

⁴⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997, broszura, s. 3

⁴⁹ B. Lewenstein, Uwarunkowanie rozwoju funduszy lokalnych dla organizacji pozarządowych; inicjatyw obywatelskich, w: Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor, praca zbiorowa pod red. P. Glińskiego, B. Lewenstein, A. Sicińskiego, Wyd. IfiS PAN, Warszawa 2002

⁵⁰ Por. Z. Woźniak, Między rywalizacją a partnerstwem. Bariery współpracy władz publicznych z organizacjami pozarządowymi, jak wyżej, s. 100 – 101

Regionalne i lokalne towarzystwa kulturalne na Dolnym Śląsku jako przejaw więzi regionalnej, "Dolny Śląsk", nr 7, 1999, DTSK, Wrocław

Katalog pozarządowych inicjatyw ekologicznych, Ogólnopolskie Towarzystwo Zagospodarowania Odpadów, Warszawa

Pozarządowe Instytucje charytatywne regionu kujawsko – pomorskiego, Wychowanie na co Dzień,, nr 4 – 5, Toruń, itd.

VI. SWOISTOSC ANIMACJI SPOŁECZNO – KULTURALNEJ

Żeby ustalić swoistość jakiegoś zjawiska trzeba wykazać jego odmienność, różność od innych zjawisk. Należy wskazać cechy, które decydują o jego tożsamości i zapewniają mu niepowtarzalność. Animacja taką swoistość posiada. Jej swoistość ujawnia się w zestawieniu z innym typem praktyki kulturalnej, jakim jest upowszechnianie kultury. Zestawienie dwóch modeli praktyki kulturalnej pozwoli określić ich cechy szczególne. Zdaję sobie sprawę, że porównanie właśnie tych dwóch modeli działalności może wydawać się zaskakujące, ponieważ powszechne jest przekonanie, że animacja społeczno – kulturalna to samo, co upowszechnianie kultury. Tym bardziej wydaje się więc konieczne podjęcie próby ustalenia genezy zróżnicowania tych modeli działalności kulturalnej. Każdy z nich wyznacza bowiem inne rozwiązania praktyczne dotyczące uczestnictwa kulturalnego.

**Zestawienie porównawcze dwóch modeli praktyki kulturalnej:
upowszechniania kultury i animacji społeczno – kulturalnej w szerokim
kontekście jej politycznych, społecznych, wychowawczych uwarunkowań**

Organizacja państwa	Organizacja państwa
- scentralizowane państwo, centralne zarządzanie	- uspołecznione państwo – zdecentralizowana władza, która

<ul style="list-style-type: none"> - etatyzm – administracja i mecenat państwowy 	<p>znaczną część uprawnień przekazuje lokalnym samorządom terytorialnym,</p> <ul style="list-style-type: none"> - działanie państwa w oparciu o zasadę subsydiarności – pomocniczości
<p style="text-align: center;">Koncepcja społeczeństwa</p> <ul style="list-style-type: none"> - monocentryczny ład społeczny - społeczeństwo postrzegane jako system zamknięty odgórnie zarządzany i administrowany - struktury centralistyczne i etatystyczne - społeczeństwo obywateli – wolność sprowadzona do “swobody urny wyborczej” - pasywizm 	<p style="text-align: center;">Koncepcja społeczeństwa</p> <ul style="list-style-type: none"> - pluralistyczny ład społeczny - “społeczeństwo postrzegane jako sieć mikrospołeczeństw, gdzie ład jest lokalny”⁵¹ - struktury lokalne i samorządowe - społeczeństwo obywatelskie – wolność rozszerzona do swobody działania w życiu publicznym; społeczeństwo oddolnych inicjatyw <ul style="list-style-type: none"> - aktywizm
<p style="text-align: center;">Koncepcja wychowania</p> <ul style="list-style-type: none"> - pedagogika autorytarna - celem wychowania jest adaptacja do zastanych warunków życia, kształtowanie osobowości , osobowości roli 	<p style="text-align: center;">Koncepcja wychowania</p> <ul style="list-style-type: none"> - pedagogika antyautoratarna, personalistyczna, aktywna - celem wychowania jest rozwój człowieka rozumiany jako samorozwój, rozwój tożsamości osoby

⁵¹ Z. Bauman, Florian Znaniecki, nasz współczesny, w: Teoria socjologiczna Floriana Znanieckiego a wyzwania XXI wieku, (red.) E. Hałas, Towarzystwo naukowe KUL. Lublin 1999, s. 108 - 110

<ul style="list-style-type: none"> - przekazywanie gotowych wzorów życia 	<ul style="list-style-type: none"> - orientowanie na systemy wartości
<p style="text-align: center;">Model praktyki kulturalnej: <i>upowszechnianie kultury</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - urzeczywistnianie idei “demokratyzacji kultury”, - udostępnianie całej zbiorowości godnych rozpowszechniania kanonów kultury wąsko rozumianej; - udostępnianie przekazów kulturowych za pośrednictwem licznych systemów komunikacji społecznej - uprzystępnianie treści poprzez kształtowanie potrzeb kulturalnych oraz rozwijanie kompetencji odbiorczych 	<p style="text-align: center;">Model praktyki kulturalnej: <i>animacja społeczno- kulturalna</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - urzeczywistnianie idei “demokracji kulturalnej”, - “ożywienia kultury lokalnych społeczności, małych środowisk, grup społecznych, jednostek” - aktywizowanie podmiotów poprzez rozbudzanie ich własnych potrzeb kulturalnych i wspieranie ich samodzielnych działań zmierzających do zaspokojenia wyartykułowanych potrzeb kulturalnych
<p style="text-align: center;">Koncepcja kultury</p> <ul style="list-style-type: none"> - wąski zakres pojęcia kultura - kultura rozumiana jako przestrzeń realizacji procesów komunikacji. W tym ujęciu kultura to “wyselekcjonowany kanon” godny upowszechniania – “kultura wysoka” bądź “jeden ogólny zasób kulturowy”- - wartościujące rozumienie kultury; uznanie “ideału kultury” 	<p style="text-align: center;">Koncepcja kultury</p> <ul style="list-style-type: none"> - szeroki zakres pojęcia kultura - “kultura to istniejące w określonej społeczności i charakterystyczne dla niej rozmaitego rodzaju wzory zachowań i ich wytwory”⁵² - nie wartościujące ujęcie kultury , uznanie odrębnych, ale równorzędnych i zarazem względnych

⁵² A. Nobis, Jaki powinien być podręcznik do animacji, w: Dylematy animacji kulturalnej, jak wyżej, s. 179

	kultur
<p style="text-align: center;">Ramy organizacyjne życia kulturalnego</p> <ul style="list-style-type: none"> - system wyspecjalizowanych instytucji z “zamkniętą stymulacją”, co znaczy, że instytucje te realizują z góry ustalony program działania 	<p style="text-align: center;">Ramy organizacyjne życia kulturalnego</p> <ul style="list-style-type: none"> - sieć instytucji samorządowych, społecznych z “otwartą stymulacją”, co znaczy, że programy powstają w trakcie działania i są adekwatne do potrzeb zainteresowanych
<p style="text-align: center;">Realizowany wzorzec uczestnictwa kulturalnego</p> <ul style="list-style-type: none"> - podział na nadawców treści kulturowych i ich odbiorców - receptywne, odbiorcze uczestnictwo kulturalne - konsumpcja wytworów profesjonalistów, ekspertów, artystów 	<p style="text-align: center;">Realizowany wzorzec uczestnictwa kulturalnego</p> <ul style="list-style-type: none"> - wszyscy są uczestnikami kultury jako jej wytwory, ale i jako jej odtwórcy i twórcy - aktywni uczestnicy życia kulturalnego, którzy sami dla siebie robią to, co zaspakaja ich potrzeby, pragnienia i dążenia - “czynienie kultury” przez zwykłych uczestników, w codziennym życiu

VI. CZY POTRZEBNA JEST NAM DZISIAJ ANIMACJA SPOŁECZNO - KULTURALNA?⁵³

⁵³ Na to pytanie odpowiadałam we wcześniejszych artykułach :

A Schindler, O istocie animacji, w: Animacja społeczno – kulturalna wobec wyzwań cywilizacyjnych, Animator i jego kształcenie, red. K. Hrycyk, Wrocław 2000

A Schindler, J, Schindler, Ekologiczna edukacja i aktywizacja społeczności lokalnej, w: Anidotum, nr 1 / 2001

Animacja jest potrzebna jako propozycja rozwiązywania nowych wyzwań edukacyjnych; jako atrakcyjna metoda prowadząca do rozwoju osobowości “o dużym poczuciu wolności i odpowiedzialności”. Animacja wyzwala twórczą aktywność podmiotu, wydobywa potencjały drzemiące w jednostkach i grupach, wzmacnia postawy kreacji, wspiera zaangażowanie podmiotów w ich samodzielnym tworzeniu indywidualnych i zbiorowych strategii własnego życia, rozwija kreatywność jednostki i wprowadza ją w proces poszukiwania rozwiązań w warunkach szybko zachodzących zmian.

Animacja jest też potrzebna jako metoda środowiskowa, która prowadzi do zespołowej aktywności grup i środowisk społecznych, ich samodzielnymi działaniami zorientowanymi na realizację ich własnych potrzeb kulturalnych. Animacja ożywia podmiotowe dążenia, aspiracje. Jest wyrazem rosnących swobód obywatelskich, kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego, w którym organizacja życia społeczno – kulturalnego oparta jest na aktywności grup samoorganizujących się, stowarzyszeń społecznych powstających “dla wzięcia losu we własne ręce.”

Animacja jest potrzebna jako reakcja na ujednolicenie kultury, ujednolicenie sposobu uczestnictwa w kulturze, które przynosi globalizacja kultury masowej. Aktywność kulturalna uczestników tej kultury sprowadza się do konsumowania jej wytworów, a nie do działań będących realizacją rozbudzonych potrzeb korelujących z wartościami. Animacja akcentuje więc wielość sposobów uczestnictwa w kulturze; akcentuje tożsamość, swoistość kulturową rozmaitych podmiotów życia kulturalnego. Animacja może być stosowana jako metoda w ruchach regionalistycznych, w realizacji idei “małych ojczyzn”, jako metoda ożywiania kultur społeczności integrujących się wokół wspólnie podzielanych wartości, zainteresowań, wspólnego problemu czekającego na rozwiązanie.

Animacja ma również doniosłą rolę w strategiach rozwoju lokalnego. W

A. Schindler, O animacji, w: Tlen, nr 3 / 2001

A. Schindler, O animacji, jej profesjonalizacji i modelu kształcenia animatora, w: Dylematy animacji kulturalnej, red. J, Gajda, W, Zardecki, Wyd UMCS, Lublin 2001

obliczu procesu demokratyzacji społeczno – politycznej jest miejsce dla animacji społeczno – kulturalnej jako nowego podejścia w zarządzaniu życiem społeczno – kulturalnym. Samorządowe, lokalne zarządzanie ukierunkowuje działalność kulturalną na wspomaganie integracji i rozwoju społeczności lokalnych poprzez ujawnienie i wykorzystanie całego potencjału społeczności lokalnych w projektowaniu i realizacji ich życia kulturalnego.

Tak więc, animacja w naszym demokratyzującym i jednoczącym się z Europą kraju jest potrzebna, jednak podzielam w pełni wątpliwości Barbary Jedlewskiej⁵⁴, która twierdzi, że *panującą wokół niej aurę optymizmu zakłócają różnego rodzaju niepokoje. Trudno uwolnić się od wątpliwości, czy piękne idee animacji znajdują (mają szansę znaleźć) realne, praktyczne przełożenie w tak wielce skomplikowanej rzeczywistości. Trudno też nie postawić pytania, czy przypadkiem nie mamy u nas do czynienia z jakąś zastępczą, pozorną formą animacji – para- czy pseudoanimacją. Nie sposób również nie zastanawiać się, czy obraliśmy właściwe kierunki profesjonalizacji animacji. (...) Można sądzić, że mamy obecnie do czynienia z jakimś szczególnie ważnym etapem rozwoju polskiego paradygmatu animacji. Jest to jednocześnie czas wielkich nadziei i rozczarowań, trudnych pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi. Być może właśnie teraz ważą się losy czy przyjdzie nam pozostać biernymi optymistami i wiernymi fanami, czy też poszukiwania okażą się płodne i wyłoni się jakaś nowa, oryginalna postać animacji.*

---

⁵⁴ B. Jedlewska, Bierny zachwyty, złudny optymizm czy twórczy niepokój – rozważania o aktualnej kondycji i perspektywach rodzimego paradygmatu animacji, w: Dylematy animacji kulturalnej, jak wyżej, s. 52